

יוסף אביב"י

אקדמות לקבלת הראי"ה

צעירים היינו כשהגענו לשיבה, צמאים לאמירה חדשה וגדולה. היא הגיעה, והניעה אותנו וטלטלה את נפשנו. נישאת בכנפי הראי"ה, נשמעת בחוגים של צהרי יום, נאמרת מפי ראש הישיבה הרב יהודה עמיטל זצ"ל. אורה גדולה, אומה ונשמה, דור ותקופה, קדושה והתעלות. מבין החרכים נתגלתה אורה חדשה, אך כהה וצעופה הייתה. רזים העלימוה, וסתומות האפילו נוגהה. ארבעים שנה עברו, ועתה יכולים אנו לשוב אל האורות ואל הקבצים ולהתבונן בהם מחדש. להסיר את הלוט, להביט על האורות בתוכיותם, להבין את דברי הראי"ה לאשורם. דרכים ישרים, סודות גלויים, רזים ברורים, חביונים בהירים.

שנתיים לאחר שעלה ארצה פרסם הרב אברהם יצחק הכהן קוק חוברת קטנה בשם 'עקבי הצאן', ובה הניח את היסודות לשיטתו המיוחדת בקבלה. החוברת נדפסה בירושלים תרס"ו, ובה שבעה מאמרים. בשניים מהם, 'דעת אלהים' ו'עבודת אלהים', כתב הראי"ה על 'האידיאלים האלהיים' וביאר את משמעותם באריכות. מונח זה לא הופיע בכל המאמרים שכתב הראי"ה בהיותו בחוץ לארץ, והוא נתחדש לראי"ה מייד עם עלייתו לארץ ישראל¹.

'האידיאלים האלהיים' הם יסוד שיטתו של הראי"ה באמונה בא-לוה ובעבודתו. פעמים הרבה הוא שונה אותם, מדרג אותם זה למעלה מזה וקושר אותם זה עם זה. הוא קורא להם בשמות אחדים, ומתאר אותם בתארים רבים. בכל אלה מעמיד הראי"ה את האידיאלים הא-לוהיים על שני תכנים יסודיים:

א. האדם אינו יכול להכיר ולהשיג את עצם הא-לוה אלא את האידיאלים הא-לוהיים.

1. על האידיאלים הא-לוהיים כתב הראי"ה לראשונה בפנקס 'ראשון ליפו', הנקרא גם פנקס י"ג, סעיפים קמד, קמט-קנא. תוכנו של פסקאות אלו, שבהן כרך הראי"ה את האידיאלים הא-לוהיים עם מונחים יסודיים בקבלה, דורש דיון לעצמו, ולא נוכל לעשותו כאן.

ב. האדם, ישראל וההוויה כולה שואפים להתדבק באידיאלים הא-לוהיים ולממשם בפועל.

את שני התכנים הללו קושר הראי"ה זה בזה. הוא מבאר וחוזר ומבאר כיצד האידיאלים הא-לוהיים הם הדרך היחידה להכרת הא-לוה וכיצד הם הדרך היחידה להתדבק בו. כדי להבין מדוע כרך הראי"ה את 'דעת אלהים' ואת 'עבודת אלהים' יחד, ומדוע השתית את שתי אלו על האידיאלים הא-לוהיים, עלינו לשאול מה הם האידיאלים הא-לוהיים ומה נתכוון הראי"ה לכלול במונח מחודש זה.

א

נפתח בדברים שכתב הראי"ה במאמר 'דעת אלהים' על האידיאלים הא-לוהיים. במאמר זה הוא מבחין בין 'המחשבה הילדותית' ובין 'המחשבה המבוכרת'. הראי"ה פוסל את 'המחשבה הילדותית' המבקשת להכיר את עצמות הא-לוה, ובמקומה הוא מציע את 'המחשבה המבוכרת' המבקשת את 'האידיאלים האלהיים':

המחשבה הילדותית, שהיא גם הנשאה מכל גם הנמוכה מכל, אינה יודעת לעסוק רק בעצם, והעצם הלא לפי מושגה הוא נכר וזר לה, לא תוכל להכירו כי אם בדרך ארעי... ולמות של עבודה זרה ושל כפירה תוצאות. האידיאלים האלהיים, והחמדה הפנימית, הרוממה והעצמית אליהם, להתרומם אליהם, לציירם בשכל וברגש, ולהגשים דוגמתם בפועל של סדרי החיים, הם הנם תולדותיה של המחשבה המבוכרת, שלעילוייה אין קץ ותכלית, והיא הולכת הלך ואור... באורה אחר אורה, ממגמה רוממה לרמה ממנה, ומאידיאל נשא ונשגב ליותר נשא, עד אין קץ ואין תכלית.²

בשורות אלו הציג הראי"ה את האידיאלים הא-לוהיים, וכרך יחד את שני תכניהם: הכרתם - 'לציירם בשכל וברגש', ומימושם - 'להגשים דוגמתם בפועל של סדרי החיים'. הוא משבח את האידיאלים הא-לוהיים, שהם 'תולדותיה של המחשבה המבוכרת', וקובע כי הם הדרך הראויה והנכונה להכיר ולעבוד את הא-לוה.

במאמר 'דעת אלהים', שבו מפרש הראי"ה את האידיאלים הא-לוהיים ואת משמעותם לאדם ולישראל, אין הוא מודיע את מהותם. זאת עשה במאמר 'עבודת אלהים', שבו המשיך הראי"ה לפרש את האידיאלים הא-לוהיים ולבאר את 'ההכרה

2. עקבי הצאן, דעת אלהים, עמ' קלב.

המבוכרת'. כאן הודיע את מהותם של האידיאלים הא-לוהיים, הם האצילות והספירות והפרצופים אשר בה:

אבל ההכרה המבוכרת שהיא מיוחדת לישראל... והיא העיבוד של האידיאלים האלהיים, לעבדם, לשכללם, להשתדל לשגבם, להאדירם בעם, באדם, ובעולם. וזה הוא עמק הדעה של "עם חכם ונבון - אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת", המלאה אידיאלים נשאים ועצות אלהיות אדירות ונאמנות איך להוציאם מן הכח אל הפועל לדור דורים.

והדבר מפורסם וידוע שאפילו השמות האלהיות אינם מסמנים, על פי עומקה של תורה, את עצם האלהות, כי אם את האידיאלים האלהיים, את דרכי ד', את חפציו, האצילות, הספירות, המדות, השבילים, הנתיבות, השערים והפרצופים, שמקצת תכנם האידיאלי חקוק וקבוע הוא גם כן בנפש האדם, אשר עשהו האלהים ישר והחפץ היותר אדיר הצפון במעמקי נפשו הוא להוציא את האור הצפון ההוא תמיד מן הכח אל הפועל, לקרבם תמיד יותר ויותר לאותה השלמות הבלתי מוגבלת של האידיאלים האלהיים בצורות החיים עצמם, של האיש, ושל הקיבוץ הכללי, של המעשה, ושל החפץ והרעיון.³

בשורות אלו מבחין הראי"ה בין 'עצם האלהות' מזה ובין 'האידיאלים האלהיים... דרכי ד'... חפציו, האצילות, הספירות, המדות, השבילים, הנתיבות, השערים והפרצופים' מזה. בהבחנה זו גילה הראי"ה את דעתו כי ה'אידיאלים האלהיים' שווים הם ל'אצילות', ל'ספירות', ל'מידות', ל'שבילים' [=ל"ב שבילים סתומים ונעלמים],⁴ ל'נתיבות' [=ל"ב נתיבות בספירת חכמה],⁵ ל'שערים' [=נ' שערים בספירת בינה],⁶ ול'פרצופים'. כל אלה - אצילות, ספירות, מידות, שבילים, נתיבות, פרצופים - שווים הם ל'אידיאלים האלהיים'. את אלה, ורק את אלה, יכול האדם להשיג, ולא את עצם הא-לוהות. את אלה, ורק את אלה, יכול האדם להוציא מן הכח אל הפועל, ולא את עצם הא-לוהות.

3. שם, עבודת אלהים, עמ' קמה.

4. אדרא רבא, זוהר ח"ג קלו ע"א; פרדס רמונים, שער יב, פרק א.

5. פרדס רמונים, שער יב.

6. שם, שער יג.

ב

על מהותם של האידיאלים האלוהיים – 'הספירות האלהיות' – כתב הראי"ה גם בחמש פסקאות אלה:⁷

א (ה). אי אפשר להנצל משמץ של עבודה זרה, כי אם על ידי השינון שהדבקות של 'ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים כלכם היום' היא הדבקות במדותיו של הקב"ה. כי אי אפשר לאדם להתדבק בשכינה, אלא התדבק בדרכיו, מה הוא רחום וחנון אף אתה הוה רחום וחנון, מה הוא גומל חסדים אף אתה היה גומל חסדים.

ב (ד). בהאידיאלים האלהיים צריכים להתדבק, ולהם אנו צריכים תמיד לשאוף תמיד למלאותם בחיים ובפועל, ברעיון, בפרט ובכלל, בכל האיווי ובכל השקפה היותר אדירה והיותר מתמידה שלנו.

ג (א). מלמדת היא לנו החכמה האלהית את המדות, את הספירות האלהיות, כדי לדעת, שבמדותיו של הקב"ה אנו צריכים תמיד להתדבק.

בשלוש פסקאות אלו מורה הראי"ה כי 'אי אפשר להנצל משמץ של עבודה זרה', שהיא הבקשה להשיג את 'עצם האלהות', אלא על ידי דבקות ב'האידיאלים האלהיים', ב'מדותיו של הקב"ה', וב'הספירות האלהיות'. את כל אלה 'מלמדת היא לנו החכמה האלהית', כלומר חכמת הקבלה העוסקת באצילות ובעשר הספירות. על האידיאלים האלוהיים למד הראי"ה מדברי חז"ל ומדברי המקובלים גם יחד. את המידות והדרכים, שעליהן דיברו חז"ל, ואת הספירות והפרצופים, שעליהן דיברו המקובלים, ראה הראי"ה כמהות אחת – מידות-דרכים-ספירות-פרצופים – ולה קרא בשם האידיאלים האלוהיים. את דרישתם של חכמים כי יתדבק האדם במידותיו ובדרכיו של הקב"ה, 'מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום';⁸ 'נקרא המקום רחום אף אתה היה רחום, הקדוש ברוך הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון... נקרא המקום צדיק... אף אתה היה צדיק, נקרא המקום חסיד... אף אתה היה חסיד';⁹ איחד הראי"ה עם דברי המקובלים על הספירות הנאצלות, וכך הסיק כי

7. חמש הפסקאות הללו מובאות כאן על פי סדרן המקורי ועל פי נוסחן המקורי, כפי שנדפסו בביאורי הראי"ה לפרקי אבות, ירושלים תשס"ו, עמ' ז-ח. בסדר שונה ובנוסח שונה הן נדפסו במדות הראי"ה, דבקות, מוסר אביך, ירושלים תשל"א, עמ' קיח-קיט. מספרי הפסקאות בסוגריים מציינים את סדר הפסקאות במדות הראי"ה.

8. שבת קלג ע"ב.

9. ספרי דברים, פיסקא מט.

צריך האדם להתדבק ב'הספירות האלהיות' וב'האידיאלים האלהיים' ולשאוף תמיד להגשימם במהלך חייו.

כיוון שזיהה הראי"ה את האידיאלים הא-לוהיים עם הספירות והפרצופים שבאצילות הוא ממשיך ללכת בדרכם של המקובלים, ומורה על היחס הראוי והנכון בין האידיאלים-הספירות ובין עצמות הא-לוה:

ד (ג). כשאנו מתלמדים להכיר ולדעת, שאי אפשר שיהיו מדות במציאות, ושהיו אידיאלים אלהיים בעולם ובחיים, בנשמה וברוח ונפש, כי אם כשיש אלהים, כשיש מקור למעלה מכל, הרי האידיאלים מתעלים תמיד, מחפשים מיום ליום ומרגע לרגע מעין חדש של אורה ושל חיים טהורים.

ה (ב). אם אין אנו מרגילים את עצמנו להכיר את הצורך שתהיה השלהבת מאוחדת עם הגחלת, אין אנו מכירים כלום. אם אין אנו מכירים להפך, שכל עיקר הצורך לתלמודם של השמות, של המדות ושל הספירות, הוא כדי שנדע שאנו צריכים להתדבק במדותיו של מקום, ושאנו יכולים להתדבק בהן, ושאין אנו יכולים להתדבק בגבורה שלמעלה בלא השאיפה למדותיו, אם אין אור זה פרוש לפנינו, אין אנו מכירים כלל את כל התוכן של חכמת המדות, של יסוד הספירות והאצילות, של הנושא היסודי של מעשה מרכבה.¹⁰

בשתי פסקאות אלו קשר הראי"ה את האידיאלים הא-לוהיים אל עצמות הא-לוה, כי אי אפשר שיהיו 'אידיאלים אלהיים... כי אם כשיש אלהים, כשיש מקור למעלה מכל', כשם שקשרו המקובלים את הספירות אל עצמות המאציל, 'שתהיה הגחלת מאוחדת עם השלהבת',¹¹ וחזר על היחס הנכון בין העצמות ובין האידיאלים הא-לוהיים – אי אפשר להתדבק בעצמות הא-לוה אלא על ידי הדבקות במידותיו-ספירותיו-אידיאליו.

בשתי פסקאות אלו, כבשלוש קודמותיהן, מבקש הראי"ה מהאדם 'להתדבק במדותיו של מקום', כלומר להתדבק בספירותיו של המאציל. 'השאיפה למדותיו' היא תכלית האדם, ומשמעה – האדם יילך אחר המאציל ויתנהג כספירותיו, מה הוא אף אתה.

10. במדות הראי"ה פותחת הפסקה במלים 'אם אין אנו מכירים', והמשפט הראשון 'אם אין אנו מרגילים... להפך' נשמט ממנה. ההכרח של איחוד השלהבת בגחלת, שעליו דיברו המקובלים, נשמט מן הפסקה, והבנתה בלעדיו נמצאת חסרה ופגומה.

11. על פי ספר יצירה, פרק א, משנה ו.

'האידיאלים האלהיים' הם אפוא הספירות שבאצילות. מדוע קרא הראי"ה לספירות בשם 'האידיאלים האלהיים'? כי פירש הראי"ה את הספירות כמידות וכדרכים שהמאציל מהלך בהן, ועל כן הן המידות והדרכים האידיאליות שיבקש האדם להלך אחריהן. האידיאלים הא-לוהיים הם דרכי הקודש והמוסר שהא-לוה מתנהג בהן, ועל כן צריך האדם לשאוף להתדבק בהן ולהתנהג כמותן, וכך להידמות ליוצרו.

ג

בתחילת דברינו ראינו כי שני תכנים יסודיים ב'האידיאלים האלהיים'. על שני תכנים אלו כתב הראי"ה גם בפסקה זו:

מה שמחשבין בדבר עצמיות האלהים ומכוונים לזה במחשבה למרכז העבודה, כלומר למלא את רצונו של אלהים, מצד עצמותו האישית, היא בזמן הזה מאבדת כל סגולה והוד אלהי... האדם המפותח עולה הוא בהבנתו להכיר שכל מה שאנו פונים אל ההשלמה של ההכרה של הטוב של האומץ של כל הנשגב בזה אנו רואים את האלהים. העצמיות היא רחוקה מציורנו, ואין אנו מוכנים כלל לחשוב אודותה בדבר אלהים, ולא ליחש לה קישור מעשי ואמוני. הכל אנו צריכים להפנות לעומת המגמות הטובות הניכרות לנו, שהכל הוא גילוי אלהות. רק הספירות יכולות להכנס במחשבה וכוונת הלב, ולא אין סוף, שהוא למעלה מכל רעיון, והכל מוכיח עליו ושוקק לו בדומיה.⁴²

כאן מבחין הראי"ה בין 'עצמיות האלהים' ובין 'המגמות הטובות הניכרות לנו', בין 'אין סוף' ובין 'הספירות'. אף כאן מפרש הראי"ה את הספירות כדרכים שהא-לוה הולך בהן ואשר ראוי שהאדם יהלך אף הוא בהן, הרי הן 'המגמות הטובות הניכרות לנו'. 'המגמות הטובות' ו'האידיאלים האלהיים' חד הם - כינויים של הראי"ה לספירות האצילות.

ד

'האידיאלים האלהיים' הם אפוא הספירות והפרצופים שבאצילות. בפסקאות שהבאנו עד עתה פירש הראי"ה את מהותם של האידיאלים הא-לוהיים - הם הספירות, הם הפרצופים, הם המידות שהמאציל מתנהג בהן, הם הדרכים שהא-לוה

42. פנקס הדפים ד 22 ; קבצים מכתב יד קדשו ב, עמ' קכג-קכד.

מתהלך בהן. בפסקאות רבות נוספות מפרט הראי"ה את האידיאלים הא-לוהיים ומפרש אותם אחד לאחד. הוא קורא להם בשמותיהם, מודיע את תכונותיהם, מסדר אותם למדרגותיהם וקושר אותם למערכת אחת שלמה. בכל אלה הולך הראי"ה אחרי מהלך ההאצלה ואחרי סדר הספירות ומדרגותיהן. הוא נוטל שמות וכינויים מכתבי המקובלים, ואף מוסיף שמות וכינויים משלו, ובכל אלה הוא מתאר את הספירות-האידיאלים שבאצילות.

הראי"ה קרא לספירות ולנאצלים בשמות ובכינויים שהוא יצר וחידש, וכך המיר את לשון הנסתר ללשון הנגלה. אומנם כתב הראי"ה את קבציו ואת מאמריו בלשון הנגלה, אבל שזר בהם כינויים רבים לאצילות ולספירותיה. כינויים אלה נחלקים לשניים: כינויים שמצאו המקובלים הראשונים במקראות ובמאמרי חכמים, וכינויים חדשים שיצר הוא עצמו לספירות ולנאצלים העליונים.⁴³ משום כך יימצאו יחד בכתבי הראי"ה כינויים לספירת בינה שכתבו המקובלים הראשונים: 'נועם',⁴⁴ 'חירות',⁴⁵ 'עולם הבא',⁴⁶ עם כינויים לספירת בינה שיצר הראי"ה עצמו: 'עולם החרות',⁴⁷ 'האידיאל העליון איך שהעולם צריך להיות... אידיאל עולמי מלא בעתיד',⁴⁸ ומשום כך יימצאו יחד בפסקאות הראי"ה כינויים לספירת יסוד שכתבו המקובלים הראשונים: 'צדיק',⁴⁹ 'שלום',²⁰ 'טוב',²⁴ עם כינויים לספירת יסוד שחידש הראי"ה משלו: 'הרצון העולמי המחולל את החפצים כולם',²² 'זיו השלום והשפעת הטוב המיסד עולם'.²³

הפסקאות שבהן מפרט הראי"ה את מערכת הספירות-האידיאלים מצטרפות ועולות לספר שלם, ולא נוכל לעסוק בהן כאן. רק שתי פסקאות נביא כאן, שתי פסקאות שבהן תיאר הראי"ה את כללותה של מערכת האידיאלים הא-לוהיים אשר באצילות.

13. 'י אביב', היסטוריה צורך גבוה, ירושלים תשנ"ב, עמ' 755 - 762.

14. זוהר ח"א קצז ע"ב.

15. שערי אורה, שער ח, מהדורת י' בן שלמה, ירושלים תשל"א, כרך א, עמ' 58.

16. שם, שער ח, כרך ב, עמ' 65 - 66.

17. ש"ק, קובץ ז קעא; אוה"ק, הקודש הכללי א.

18. ש"ק, קובץ א תתקג; אוה"ק, התעלות העולם מ.

19. שערי אורה, שער ב, כרך א, עמ' 98 - 101.

20. שם, שער ב, כרך א, עמ' 103 - 105.

21. שם, שער ב, כרך א, עמ' 101 - 103.

22. ש"ק, קובץ א תרכב; אוה"ק, החיות העולמית לב.

23. ש"ק, קובץ ו רעו; אוה"ק, הטוב הכללי לא.

ה

כתב הראי"ה:

כל מה שההכרה האידיאלית הולכת ועולה, כך משתרגים ענפיה ביותר. וכל מה שהיא נקמצת ונחשכת, כפי מדה זו הענפים מתקמצים, ואינם יכולים להתפשט. הרחבת הענפים של האידיאליות אנו מוצאים בגובה העליון, בהאידיאליות האלהית של סדר ההויה.

החיים בטהרתם, ברומם, ברוחניותם, במוסרם והשכלתם, עומדים בראש האידיאל. ומתוך הברור המובהק של האידיאל, בהדעה העליונה, בחכמת היצירה, הענפים הם רבים ומסתעפים מאד. צרכי החיים רבים ושונים, וכל סדריהם רחבים הם, ותופשים מקום רחב במציאות, ואין חסר גם הצורך היותר רחוק מלהיות נמצא. וכל זה הוא מפני שעז מאד הוא הכח המכיר, הבא עד תכונת החפץ והיכולת, להוציא אל הפועל את האידיאל הנשגב של החיים.

תורת ישראל מצויינת היא בהגשימה את האידיאליות המופשטה בכל סדרי החיים. והסדרים, מתוך שהם תכסיסי האידיאליות, הם גם כן מתרחבים, נושאים ענף ופרי, והכל הוא משוקה מטל החיים של שורש האידיאליות, שהוא ינצח את כל מה שהוא עומד לנגדו, וכל מה שרוצה למעט את כח התפשטותו.²⁴

המקובלים לימדו כי האצילות היא מקורה של ההויה כולה, וכי ממנה נובעים ונבראים כל העולמות. כיוון שפירש הראי"ה את הספירות כ'האידיאלים האלהיים' הוא קורא לאצילות בשם 'האידיאליות האלהית של סדר ההויה'. כאן מרחיב הראי"ה את משמעותם של האידיאלים הא-לוהיים, והם אינם מכוונים רק לאדם ולהליכותיו אלא לכל הנבראים. האצילות היא מקורה של ההויה כולה, ומשום כך האידיאליות הא-לוהית אשר באצילות מבקשת להדריך את כל הנובע והנברא ממנה.

גם את האידיאלים הנובעים ממצוות 'והלכת בדרכיו' הרחיב הראי"ה. האצילות היא 'האידיאליות המופשטה', והתורה כולה 'מצויינת היא בהגשימה את האידיאליות המופשטה בכל סדרי החיים'. התורה כולה, ולא רק מצוות 'והלכת בדרכיו', מגשימה את האידיאליות שבאצילות בעולם המעשה ובחיי האדם אשר בו. את כל אלה הכליל הראי"ה בשם 'ההכרה האידיאלית'. זאת היא הכרת האצילות כמקורם

24. ש"ק, קובץ א קנט.

של האידיאלים הא-לוהיים, ומידיעה זו נובעת השאיפה 'להוציא אל הפועל את האידיאל הנשגב של החיים'.

עוד לימדו המקובלים כי מהאצילות נמשך שפע החיים אל הנבראים.²⁵ גם את המשכת שפע החיים קשר הראי"ה לאידיאלים הא-לוהיים. לאצילות הוא קרא בשם 'שורש האידיאליות', ולהמשכת שפע החיים קרא 'משוקה מטל החיים'. זהו פירושו של המשפט 'והכל הוא משוקה מטל החיים של שורש האידיאליות'.

בפסקה נוספת ביקש הראי"ה את ההליכה אחר האידיאלים הא-לוהיים שבאצילות. כאן קורא הראי"ה לאידיאלים שבאצילות בשמות 'האידיאלים היותר נשגבים' ו'האידיאלים המרוממים', ולהמשכת שפע הברכה והחיים מן האצילות הוא קורא 'ברכה כמוסה במעמקי החיים':

החיים המאושרים, בין של יחיד בין של ציבור, הם הולכים ונמשכים כפי אותה המדה שהם דורכים בפועל את ההדרכה המעשית שהאידיאלים היותר נשגבים הם מחייבים אותם. כל עליה מעשית בפרטי הדייקנות של התנועות, שעל פי המשך ההגיון היותר נשגב ורחב, ההגיון העולה מכל חוגי הצמצום האנושי, הן המשכות של הגשמת האידיאלים המרוממים, והצידוד כלפי התפתחותם ועילויים, כל עליה כזאת גוררת היא אחריה ברכה כמוסה במעמקי החיים, מחוללת היא כח רוחני גדול, וממשכת איתנות לתוקף האידיאלים ונצחונם בעולם הפנימי של היחיד, ובעולם החיצוני של הכלל.²⁶

לא תמיד מקיים האדם את האידיאלים הא-לוהיים ולעתים אין הוא הולך אחריהם. בהמשך הפסקה הקודמת מתאר הראי"ה את 'הנסיגה המעשית' מן האידיאלים, אך גם אז 'לא תוכל השלשלת האידיאלית להיות נפסקת בפועל' והיא תשוב להתגלות ולהתגשם במעשי האדם ובהתנהגותו:

ולהיפך, כל נסיגה, כל הבלעה ואי הקפדה של הסדר המעשי, שהאידיאלים היותר נשגבים הם מחייבים אותם בכללותם, אף על פי שמצד אותה הנסיגה בעצמה לא תוכל השלשלת האידיאלית להיות נפסקת בפועל, הולכת היא עדיין בנצחונה את מסלולה על ידי כחות רבים שהיא מוצאת לפניה... עד שמתפרץ מאיזה סוגר כח אחד אדיר, צפון במעמקים, שמוחה בכל תקפו על הרמיסה האידיאלית, וגובה

25. שערי אורה, שער ב, כרך א, עמ' 96; שם, שער ח, כרך ב, עמ' 62; וספרים רבים נוספים.

26. ש"ק, קובץ א קנז.

את הדקיון של העלבון הרוחני מהעולם המתדלדל ומתרשל. הולך לו כח איתן זה ובונה את הפרצות, מקומם את הנכשלים, ומעודד את החלשים, עד שהשכינה האידיאלית שבה לשכון בכבודה בנשמותיהם של בני אדם, הראויים לקלוט אל קרבם את אוצר החיים האמיתיים, בכל תוקפו ועשרו.²⁶

1

מהי 'השלשלת האידיאלית' שלא תוכל להיפסק? זוהי שלשלת האידיאלים, שהראי"ה פירש בה את שלשלת האצילות שלימדו המקובלים. הראי"ה עקב אחר סדר ההשתלשלות מראשית ההאצלה עד אחרית העולמות הנבראים, והעמיד סדר של אידיאלים הנובעים זה מזה ואחוזים זה בזה. תקצר היריעה לפרט כאן את כל האידיאלים שהראי"ה קשר אותם זה לזה באותה 'שלשלת אידיאלית', וימעט המקום לפרש כאן את משמעותם של כל האידיאלים ויחסם זה לזה. על כן נציג הנה רק אחדים מהם, ונסדרם על פי מהלך ההאצלה והבריאה.

אור אין סוף האורה הנשגבה של האידיאליות המוחלטה²⁷

אצילות אידיאליות²⁸

האידיאליות האלהית²⁹

האידיאליות האלהית של סדר ההויה³⁰

העולם האידיאלי העליון³¹

הקדושה העליונה האידיאלית האצילית האלהית³²

אידיאל רצוני ושאיפתי עליון³³

האצילות האידיאלית³⁴

אידיאל האידיאלים³⁵

27. ש"ק, קובץ ז ה.

28. ש"ק, קובץ ח קצא; אוה"ק, חכמת הקודש סג.

29. ש"ק, קובץ ו קסז; אוה"ק, מוסר הקודש קכט.

30. ש"ק, קובץ א קנח.

31. ש"ק, קובץ ז קמב; אוה"ק, מוסר הקודש צח.

32. ש"ק, קובץ ח קלז; אוה"ק, הקודש הכללי כ.

33. ש"ק, קובץ ז קמב; אוה"ק, מוסר הקודש צח.

34. ש"ק, קובץ ב א; אוה"ק, טהרת מדות הנפש מא.

35. ש"ק, קובץ ג ז; אוה"ק, התעלות העולם לח.

העולמים העליונים האידיאליים³⁶
האידיאליות הכללית³⁷
האידיאליים הגבוהים רווי העדן³⁸
האידיאליות המופשטה³⁹
שורש האידיאליות³⁹
עצמותם של האידיאלים³⁹
האידיאלים העליונים⁴⁰
האידיאלים המקוריים⁴¹
העולמים האידיאלים⁴²
אריך אנפין
האידיאלים הנשגבים⁴³
האידיאל המלא של העולם⁴⁴
האידיאל המרומם האלהי במלא מילואו⁴⁴
מהות האידיאליות המרוממה⁴⁴
חכמה יותר עליון מכל אידיאל עולמי בהכרה⁴⁵
בינה אידיאלים⁴⁶
האידיאל העליון⁴⁷
אידיאל עולמי מלא בעתיד⁴⁸
תפארת האלהות האידיאלית הרוממה מכל ציור עולמים⁴⁹

36. ש"ק, קובץ ו רי; אוה"ק, מוסר הקודש קלה.
37. ש"ק, קובץ ו קסז; אוה"ק, מוסר הקודש קכט.
38. ש"ק, קובץ ו רי; אוה"ק, מוסר הקודש קלה.
39. ש"ק, קובץ א קנח.
40. ש"ק, קובץ ח כט; עולת ראייה א, עמ' יב-יג.
41. ש"ק, קובץ א קס.
42. ש"ק, קובץ א תס; אוה"ק, החיות העולמית לא.
43. ש"ק, קובץ ח פד; אוה"ק, החיות העולמית יט.
44. ש"ק, קובץ ז ד; אוה"ק, הטוב הכללי ג.
45. ש"ק, קובץ א תתקג; אוה"ק, התעלות העולם מ.
46. ש"ק, קובץ ז קעא; אוה"ק, הקודש הכללי א.
47. ש"ק, קובץ א תתקג; אוה"ק, התעלות העולם מ.
48. ש"ק, קובץ א תתקג; אוה"ק, התעלות העולם מ.
49. ש"ק, קובץ ה פא; אוה"ק, מוסר הקודש ד.

המטרה האידיאלית של הוית הכל, אידיאל הכל⁵⁰
האידיאליות העליונה המשותפת לכליל תפארת הרוח⁵¹
אור האידיאליות הכללית של התפארת האלהית⁵²
האידיאלים הרגילים⁵³
אידיאלים מוגבלים⁵⁴
האידיאל הרוחני המרומם⁵⁵
הבחירה הכמוסה שעל פי האידיאל העליון⁵⁶
האידיאליות העליונה⁵⁷
האידיאל המוזער⁵⁸
מלכות האידיאליות הנשגבה של רוח החיים אשר במלא כל
העולמים⁵⁹
האידיאליות המהותית⁶⁰
האידיאל החברותי⁶¹
האידיאל האלהי המשעבד⁶²
התמצית של האידיאל המעשי⁶³
האידיאליות האלהית החיה בכל⁶⁴
האידיאל הישראלי⁶⁵
האידיאל הלאומי הנצח⁶⁵

50. ש"ק, קובץ ב רמט; אוה"ק, האחדות הכוללת י.
51. ש"ק, קובץ ג שא; אוה"ק, החיות העולמית יח.
52. ש"ק, קובץ ב רנ; אוה"ק, החיות העולמית ל.
53. ש"ק, קובץ ח פד; אוה"ק, החיות העולמית יט.
54. ש"ק, קובץ ז קעא; אוה"ק, הקודש הכללי א.
55. ש"ק, קובץ ז לה; אוה"ק, התעלות העולם לב.
56. ש"ק, קובץ ב ה; אוה"ק, מוסר הקודש יז.
57. ש"ק, קובץ ז יב; אורות, המלחמה י.
58. ש"ק, קובץ ז ד; אוה"ק, הטוב הכללי ג.
59. ש"ק, קובץ ג שא; אוה"ק, החיות העולמית יח.
60. ש"ק, קובץ ז יב; אורות, המלחמה י.
61. ש"ק, קובץ ז לה; אוה"ק, התעלות העולם לב.
62. ש"ק, קובץ א שכב.
63. ש"ק, קובץ ז קמב; אוה"ק, מוסר הקודש צח.
64. ש"ק, קובץ ב קמד; אוה"ק, החיות העולמית ל.
65. ש"ק, קובץ ג קנו; אורות, אורות ישראל א ח.

יצירה העולם האידיאלי היצירת⁶⁶

עשייה האידיאלים המעשיים לבושי הגויה ותכסיסה⁶⁷

האידיאליות המוגשמת בחיים⁶⁸

אלה הם מעט מן האידיאלים הכלולים ב'שלשלת האידיאלית' על פי הראי"ה. רשימה זו מבטאת מקצת ממפעלו הגדול של הראי"ה – פירוש סדר הספירות והעולמות שלימדו המקובלים כסדר של אידיאלים. 'השלשלת האידיאלית' שהציב הראי"ה קושרת את האידיאלים בהדרגה ממעלה למטה – מהאידיאליות המקורית והמופשטה עד לאידיאליות המוגשמת בחיים, מן האידיאלים הגבוהים רווי העדן עד לאידיאלים המעשיים לבושי הגויה.

ז

נחזור אל הראשונות, אל שני התכנים של האידיאלים הא-לוהיים שהצגנו בראש דברינו. התוכן הראשון הוא כי אין להכיר ולהשיג את עצם הא-לוה אלא רק את האידיאלים הא-לוהיים. תוכן זה לא הראי"ה חידשו, וכבר קדמוהו הפילוסופים והמקובלים לדורותיהם בקובעם כי האדם אינו יכול להשיג את עצמות הא-לוה וכי הוא יכול להשיג רק את התארים, המידות, הספירות והפרצופים. משום כך הקדים הראי"ה את המלים 'והדבר מפורסם וידוע' למשפט 'אפילו השמות האלהיות אינם מסמנים... את עצם האלהות כי אם את האידיאלים האלהיים'.⁶⁹ על תוכן זה של האידיאלים הא-לוהיים כתב הראי"ה וחזר וכתב פעמים רבות, ובכל אלה הלך בעקבות הפילוסופים והמקובלים שקדמוהו.

נביא כאן מקצת מדברי המקובלים על אי יכולתו של האדם להשיג את עצמות הא-לוה ועל יכולתו להשיג את ספירות האצילות.

כך כתב ר' מאיר אבן גבאי:

דע כי א"ס לא יכנס בהרהור וכל שכן בדבור... דע כי אין סוף אין לומר כי יש לו רצון ולא כוונה... ואין לומר בו שום דבר שיהיה ממנו שהוא מוגבל כי כל מוגבל משתנה ואין אצלו לא שינוי ולא חילוף ולא חדוש, ואנו רואים מתוך הכתוב שהוא אוחז דרך הגבול... והגבול היה

66. ש"ק, קובץ ז קמב; אוה"ק, מוסר הקודש צח.

67. ש"ק, קובץ ו רי; אוה"ק, מוסר הקודש קלה.

68. ש"ק, קובץ א קס.

69. לעיל ליד הערה 3.

באדם שהם הספירות, וכל סדר בראשית וסדר המצות שהם על סדר הספירות מעידות זה... וכל לא יתכן בלתי הספירות, וסדר הספירות שהוא גבול מבלי גבול...⁷⁰

כך כתב ר' משה קורדבירו:

אמת כי יוצרנו יוצר הכל א"ס מלך מלכי המלכים הקב"ה אשר לא יצדק אמרנו בו ית' ולא ישתבח ולא יתפאר וכיוצא בהם, מפני שאינו מתברך משום אחד ולא משתבח ולא מתפאר מזולתו... ובו אין אנו יכולין לדבר ולא לצייר, ולא לחייב לא דין ולא רחמים, לא רוגז ולא כעס, לא שנוי ולא גבול ולא שום מדה, לא קודם האצילות לא עתה אחר האצילות. אמנם מה שראוי שנדע הוא כי בתחלת האצילות האציל האין סוף ממ"ה הקב"ה עשר ספירות אשר הם מעצמותו מתיחדות בו והוא והם הכל אחדות שלימה. והספירות האלה הם נשמה ומתלבשות בעשר ספירות הנקובות בשמות שהם כלים... והנה עתה שני מיני ספירות, ושניהם מיוחדים תכלית היחוד. הא' כמו אופן בתוך האופן, והיא הנשמה והספירות האמיתית והכח הפועל באמיתית, והוא התפשטות עצמותו וכחו של יוצרנו. והשני, הכלים שהם שלוחי נשמתם אל הפעולות.⁷¹

כך כתב ר' יוסף אירגס:

והענין הוא כי כבר ידעת שבאין סוף אין אנו יכולים לדבר ולא לצייר ולא לחייב לא דין ולא רחמים, לא שינוי ולא גבול ולא שום מדה כלל... לפיכך הוצרך להאציל הספירות שהם הם מדת החסד ומדת הדין ומדת הרחמים וכיוצא כדי להשיג ולנהיג התחתונים כהוגן וכשורה ובשינוי, פעמים בדין, פעמים ברחמים, פעמים בדין מועט, פעמים בדין מרובה... הכל כפי המציאות המצטרך כי ההנהגה תשתנה כפי מעשה האדם.⁷²

וכך כתב ר' משה חיים לוצאטו:

הנה בעצמות המאציל ית"ש אסור לנו לדבר בו, ואין לנו אפילו צורך ליכנס בזה כלל, כי די לנו שידענו מציאותו. וכשידענו שהוא תכלית

70. דרך אמונה, ורשה תר"ן, דף ג ע"ג-ע"ד.

71. פרדס רמונים, שער ד, פרק ד.

72. שומר אמונים, ויכוח שני, סעיף עא.

כל השלימות, שהוא כל יכול, ידענו מה שצריך לנו בענין זה. וחוי' כזו כזו אסור לנו אפילו לדבר. לא נדבר אם כן מעצמותו עוד, כי אם מרצונו, כי זה קרוב לנו יותר, והותר לנו, שכבר אין אנו נוגעים בעצמותו כלל... יש ברצונו רצון ההטבה, רצון ההרעה, רצון ההשפלה, רצון ההרמה... סוף דבר, הן אלה מדות רצונו שנוכל לחקור ולדעת אותם ודאי... הספירות הם מה שרצה על דרך תכלית נכלל במדות פרטיות, שרצה בהם. דרך משל, נאמר החמלה, הכעס וכיוצא, החסד הדין והרחמים בכל פרטי תנאיהם, ואלה הם שאנו קוראים להם ספירות, רצה לומר מדות הרצון, לא אותם שהם בו לפי עצמו, כי הוא כל יכול, אלא אותם שרצה בהם לברא בהם ועל פיהם את עולמו ולנהג אותם בסדר וגבול. ובכל יכולתו אין אנו מדברים כלל, שהרי אין לנו עסק וידיעה בו, ואסור לנו להתעסק בו... אך המדות המיוחדות ומגבלות שרצה בהם הרצון עצמו הם אותם שנבקש ונבין, כי נבין מה ענין המדות האלה ואיך הבריאה הזאת יוצאת על פיהם.⁷³

אחר כל המקובלים הללו הלך הראי"ה, ואף הוא קבע וחזר וקבע כי אין לאדם השגה בעצמות הא-לוה אלא רק בספירות הנאצלות.

ח

התוכן השני של האידיאלים הא-לוהיים הוא השאיפה להתדבק בהם ולהוציא אותם מן הכוח אל הפועל. תוכן זה הראי"ה חידשו, ובו יצא לדרך חדשה שלא דרכו בה המקובלים שהיו לפניו. הוא פירש את האצילות ואת ספירותיה ופרצופיה במשמעות חדשה, והעניק למהלך ההאצלה מגמה ותכלית שלא נודעו עד הנה. משום כך קרא הראי"ה לספירות האצילות בשם חדש, 'האידיאלים האלהיים'. לא בכדי חידש הראי"ה שם לספירות, כי בשם 'האידיאלים האלהיים' הוא הביע את מהותה של האצילות ואת משמעות ספירותיה על פי ההבנה שנתחדשה לו בהגיעו לארץ ישראל.

כדי להבין את חידושו הגדול של הראי"ה בפירוש האצילות וספירותיה עלינו לשוב אל דבריהם של המקובלים קודמיו. המקובלים פירשו כי האצילות היא ההנהגה הא-לוהית, וכי ספירותיה הן המידות שבהן שופט המאציל את בריותיו וממשיך להם את שפע חיותם. נביא הנה מעט מדבריהם של המקובלים הראשונים והאחרונים על מהותן של הספירות כמידותיה של ההנהגה הא-לוהית.

73. מאמר הויכוח, סעיפים מד-נ, נדפס בתוך שערי רמח"ל, בני ברק תשמ"ו, עמ' מז-מט.

כתב ר' יוסף ג'קטילה כי הספירות עצמן הן שמות, כינויים ומידות. המאציל אינו משתנה, אלא מתלבש בספירות, וכפי לבושו כך פעולתו:

כל השמות וכל הכינויים וכל המידות הם נאחזים בשם הוי"ה יתברך. וזהו שאמרו בספר יצירה, היכל הקודש מכוון באמצע. וזהו סוד שם הוי"ה שהוא באמצע כל השמות, בין מלמעלה, בין מלמטה, בין מן הצד. וזהו סוד ראיתי את הוי"ה יושב על כסאו, בכל השמות והכינויים ופועל פעולותיו. וכפי הפעולה שצריך לפעול, כך מתלבש בשם או בכינוי הראוי לאותה פעולה. ושמור עיקר זה תמיד, כי הנה תמצא הוי"ה נקרא לפעמים רחום ולפעמים קנוא ונוקם ובעל חימה ואיש מלחמה, כאומרו אל קנוא ונוקם הוי"ה נוקם ה' ובעל חימה, ואומר הוי"ה איש מלחמה, ואם הוא כולו של רחמים היאך אפשר לומר בו אלו הכינויים של דין קשה, אלא באותו הצד של דין שאמרנו שהוא מעורב עם מידת רחמים, מתאחזין אלו הכינויים של דין. וכפי המידה הראויה כך הכינויים מתאחזים בו ומתלבש בהן. ונמצא שם הוי"ה כלול ומשוכלל בכולן בהתלבשו במלבוש הראוי לכל דבר. ושמור זה העיקר וממנו תראה שהשם יתברך אינו משתנה כלום, כאומרו אני הוי"ה לא שנית. אבל השינוי הוא כפי הדין הראוי, מתלבש בכינויים הראויים לגמור הדין אם לטוב אם לרע. ושמור זה העיקר הגדול מאוד מאוד ותראה גדולתו יתברך ועוצם מלכותו.⁷⁴

השם הגדול הנקרא יהו"ה יתברך הוא לבדו העיקר והוא גוף האילן נוטה למעלה ולמטה ולצדדין, מתלבש בשאר כל שמות הקודש ושאר הכינויים... וכפי הפעולה שהוא יתברך מחדש בעולמו, כך הוא נקרא באותו השם שממונה על הפעולה ההיא. והנה זה השם הנקרא אלהים הוא השם הממונה על הדין, וסימן, כי המשפט לאלהים הוא, וכשהוא יתברך פועל פעולה מצד הדין, נקרא על אותה פעולה אלהים.⁷⁵

ר' משה קורדובירו פירש כי הספירות הן כוחות של הנהגה, וכי המשכת השפע נובעת מייחוד הספירות זו עם זו. פעולה זו מחברת וקושרת את הספירות בשני אופנים: חיבור קבוע, אשר ממנו נמשך השפע המקיים את המציאות כולה; וחיבור משתנה, אשר ממנו נמשכת תוספת השפע לנבראים כפי התנהגותם וכפי מעשיהם.

74. שערי אורה, שער ה, כרך א, עמ' 236.

75. שם, שער ו, כרך ב, עמ' 7.

הייחוד הקבוע נעשה בעת האצלתן של הספירות, וממנו נמשך השפע שאין פחות הימנו. שפע זה מקיים את ההווייה כולה, ואלמלא הוא אין לה קיום. לעומת זאת, הייחוד המשתנה תלוי בהנהגת המאציל ובהשגחתו על נבראיו. ייחוד זה תלוי באדם ובצרכיו, והוא מוסיף לו שפע יותר על המידה הקצובה מראש. ייחוד זה הוא ייחוד של הנהגה ושל השגחה – אין הוא קבוע, אלא משתנה לפי מעשי האדם וצרכיו.

ייחוד הספירות הוא... הא', במה שהם מיוחדות מצד מה שהשיג בהם הקב"ה בתחילת אצילותם וקבע להם שפעו והאיר בהם אורו, אשר במזון ושפע הזה הם מתיחדות ייחוד אמיתי וחזק ואמיץ, עד שאם ח"ו יעלה בדעת המנע השפע ההוא היה העולם כלה ואבד והרוחניות חוזר אל מקורם אצילותם... הייחוד השני, והוא להשפיע שפע רב דרך הצנורות ביותר על ענין הבריאה והוא כפי צורך הזמן, יש פעם שיהיה צורך הזמן אל המחילה וסליחה וכפרה, ואז נמשיך השפע מהלובן העליון הכתר המלבן עוונותיהם של ישראל ע"י הבינה... ויש פעם שיצטרכו חכמה כדי להתחכם בתורה, ואז ישפיע שפע החכמה דרך החסד... ויש פעם שיצטרך עושר, ואז ישפיע שפע הבינה אל הגבורה... ומשם אל המלכות... והאמת כל הענינים וההמשכות האלה יקראו שפע ורב טוב מיותר על הקצבה שקצב בבריאת העולם לעמידת הבריאות.⁷⁶

כי הייחוד הראשון הוא בשוה אל כל הספירות, ולא ידן האמונה ביניהם חילוק ופרוד ח"ו לענין הייחוד ההוא, אלא לעולם ההשגחה שוה בהם מן הקצה אל הקצה מהראשונה עד האחרונה, אבל לענין הייחוד השני יחסר פעמים הרבה בז' ספירות הבנין, וימצא בזו פעמים מה שלא ימצא בזו מפני שהוא תוספת שפע, והכל לפי הצורך. פעמים העולם צריך יותר דין מהרחמים כמו בעת מלחמה, ופעמים העולם צריך ביותר אל תגבורת החסד ממדה אחרת, ונמצא השפע מתרבה בה יותר משאר הספירות וכן לכל הספירות לפי הצורך.⁷⁷

האר"י פירש כי האצילות מבקשת להמשיך את השפע ולגלות את האור אל הנבראים. אלו הן שתי הנהגות השואפות לתקן את האצילות, כל אחת על פי דרכה: האחת שואפת לתקן את הדינים ולחבר את הרחמים עם הדינים, וכך ליצור ולהמשיך את שפע הקיום, החיות, הברכה והחירות אל הנבראים; השנייה שואפת

76. פרדס רמונים, שער ת, פרק יג.

77. שם.

לתקן את הכלים ולחבר את האור עם הכלים, וכך להוציא ולגלות אל הנבראים אור מועט שאותו הם יכולים להכיר ולהשיג. כל אחת משתי הנהגות אלו בוחנת את מעשי האדם ואת פעולותיו, ועל פיהם היא קובעת כיצד יימשך השפע וכיצד יתגלה האור ממנה אל הנבראים.

האר"י הורה שתי הנהגות אלו בפרוטרוט והאריך מאוד בפירושו. תיאור שלם של שתי הנהגות הללו כבר נעשה במקום אחר, ולא נחזור עליו כאן.⁷⁸

ר' יוסף אירגס פירש את כלל האצילות כהנהגת הא-לוה:

אמת הוא שאין בו ספק דפעולות החסד, דין ורחמים, הם פעולות הספירות מונהגות מהאין סוף, כי הוא המשגיח והמנהיג האמיתי, ואין שום פעולה נפעלת מבלעדי כח שפעו והשגחתו. וגם אין ספק שאין באין סוף שום שינוי כלל... אמנם בספירות דוקא הוא שינוי ההנהגה והפעולות... הכל כפי המציאות המצטרך כי ההנהגה תשתנה כפי מעשה האדם, דאם חטא יגביר עליו מדת הדין, ואם ישוב אל אלהיו ויקיים המצוות יגביר עליו מדת החסד והרחמים, הכל במדה ובמשקל.⁷⁹

גם רמח"ל פירש את ספירות האצילות כמידות שבהן מנהג הא-לוה את הנבראים. בחיבורים אחדים הוא הציג את מהלך ההאצלה שלימד האר"י כמהלך של הנהגה א-לוהית. חיבורים אלה נחלקים לשתי תקופות. תחילה, בשנים תפ"ט-ת"צ, פירש כי מהלך ההאצלה הוא מהלך של הנהגה אחת - הנהגת חסד ודין ורחמים, שהיא הנהגה שמעניקה שכר ועונש על פי מעשי האדם ובחירתו:

הנה הפעולה הראשונה שרצה המאציל לפעול בברואיו היא ההנהגה בכלל, פירוש השגחתו על התחתונים ושכינתו בקרבם... אמנם ההשגחה צריכה להשתנות לפי מעשי התחתונים, כי לפעמים יהיה פועל חסד לשלם טוב, ולפעמים דין להעניש לראוי לו, על כן נסדרה ההנהגה בחסד ודין... ויש מידה אמצעית בין החסד והדין, ונקרא רחמים. הרי ההנהגה מתחלקת לחסד דין רחמים, ולפי החילוקים האלה כך תהיה השגחתו הכללית הנ"ל.⁸⁰

78. י' אביב"י, קבלת האר"י, ירושלים תשס"ח, עמ' 1181 - 1461.

79. שומר אמונים, ויכוח שני, סעיף עא.

80. קנאת ה' צבאות, נדפס בתוך גנזי רמח"ל, בני ברק תש"מ, עמ' פב.

אחר, בשנים תצ"א-תצ"ד, פירש כי מהלך האצילות הוא מהלך של שתי הנהגות – הנהגת היחוד והנהגת הטוב ורע, הנהגת הממשלה והנהגת המשפט:

הרשימו הוא כלל כל חוקות השכר והעונש, שלפי זה הדרך נראה לכאורה כמה קלקולים שנתקלקלו בעולמות לפי הפגמים שפגמו החוטאים. והאור שבפנים הוא לפי דרך היחוד, שהכל טוב ואין רע כלל ואין פגם... והוא המנהג את הרשימו כנ"ל, שסופו יהיה רק טוב ושלמות.⁸¹

קו הא"ס ב"ה, הנכנס בתוך הרשימו, נעלם בו בפנים בכל מדרגותיו ונקרא שמנהגו... והיינו לפי ענין שתי הנהגות... הנהגת הטוב ורע והנהגת היחוד.⁸²

ונמצא שבאמת בשתי מדות אלה אוחד האדון ב"ה תמיד, ושתיים אלה קבע בחוק מוסדי ארץ, א' מדת השכר ועונש היא הנהגת הטוב והרע בשיקול אחד לזכות ולחובה, ונקראת הנהגה זאת הנהגת המשפט, שהקב"ה יושב ודן כל העולם כולו לפי מעשיהם הטובים והרעים, ואתיא תוך משפטו זה מדת טובו אשר לפי חק שלמותו לפי ענין ממשלתו, שבכוחו הוא רוצה לתקן את כל נבראיו. והנה לפי מדת השכר ועונש, הקב"ה כביכול משעבד מעשיו למעשי בני אדם, שאם הם טובים גם הוא ייטיב להם, ואם הם רעים יוכרח כביכול להענישם, וכענין הכתוב תנו עוז לאלהים... ולפי מדת ממשלתו ושליטתו אמר, ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד.⁸³

הבאנו כאן רק מעט מזעיר מעיקרי דבריו של רמח"ל בחיבורי תפ"ט-ת"צ על משמעותה של קבלת האר"י, ובמקום אחר כבר תיארנו את שיטתו בפרוטרוט.⁸⁴

רק מקצת מן המקצת מדבריהם של המקובלים הראשונים והאחרונים הבאנו, ובכל אלה הורו הם כי עשר הספירות שבאצילות הן מידותיה של הנהגה הא-לוהית, בהן מנהיג המאציל את עולמו, שופט את הנבראים וגומל להם כפי מעשיהם. על הדברים האלה יצא הראי"ה לחלוק. לעומת דברי המקובלים כי הספירות הן מידות של הנהגה פירש הראי"ה כי הספירות הן מידות של התנהגות. הראי"ה

81. קל"ח פתחי חכמה, פתח כז, פירוש, חלק ד, הבחנה ב, ירושלים תשמ"ז, עמ' פ.

82. שם, פתח כח, פירוש, חלק א, הבחנה א, שם, עמ' פב.

83. דעת תבונות, סעיף מח, בני ברק תשל"ג, עמ' מ-מא.

84. זוהר רמח"ל, ירושלים תשנ"ז, עמ' כג-קמ [=אלון שבות תשס"ט, עמ' קיט-קלט].

מחדש כי הספירות הן המידות והדרכים שבהן המאציל הולך ומתנהג, ועל האדם להידמות לא-לוה ולהתדבק בו, ללכת בדרכיו ולהתנהג כמידותיו-ספירותיו. על כן כתב כי 'מלמדת היא לנו החכמה האלהית את המדות, את הספירות האלהיות, כדי לדעת, שבמדותיו של הקב"ה אנו צריכים תמיד להתדבק',⁸⁵ ועל כן הדגיש כי 'אם אין אנו מכירים שכל עיקר הצורך לתלמודם של השמות, של המדות ושל הספירות, הוא כדי שנדע שאנו צריכים להתדבק במדותיו של מקום, ושאנו יכולים להתדבק בהן, ושאין אנו יכולים להתדבק בגבורה שלמעלה בלא השאיפה למדותיו, אם אין אור זה פרוש לפנינו, אין אנו מכירים כלל את כל התוכן של חכמת המדות, של יסוד הספירות והאצילות, של הנושא היסודי של מעשה מרכבה'.⁸⁶

משום כך קרא הראי"ה לספירות האצילות בשם 'האידיאלים האלהיים' - אלו המידות והדרכים שהמאציל הולך ומתנהג בהן, ואלו המידות והדרכים שהאדם שואף ללכת ולהתנהג בהן. על כן ביקש 'להגשים דוגמתם בפועל של סדרי החיים',⁸⁷ על כן לימד כי הם 'אידיאלים נשאים ועצות אלהיות אדירות ונאמנות איך להוציאם מן הכח אל הפועל לדור דורים',⁸⁸ ועל כן הורה כי 'החפץ היותר אדיר הצפון במעמקי נפשו הוא להוציא את האור הצפון ההוא תמיד מן הכח אל הפועל, לקרבם תמיד יותר ויותר לאותה השלמות הבלתי מוגבלת של האידיאלים האלהיים בצורות החיים עצמם, של האיש, ושל הקיבוץ הכללי, של המעשה, ושל החפץ והרעיון'.⁸⁹

בכל אלה מפרש הראי"ה כי האצילות היא התנהגות א-לוהית - מידות ודרכים שהא-לוה הולך בהן ומתנהג בהן. זהו חידושו הגדול של הראי"ה: האצילות היא התנהגות א-לוהית ולא הנהגה א-לוהית, והספירות הן מידותיה של ההתנהגות הא-לוהית ולא מידותיה של הנהגה הא-לוהית. משום כך קרא הראי"ה לעשר הספירות בשם חדש, 'האידיאלים האלהיים', ולאצילות - 'האידיאל של ההווה', לאמור ההתנהגות השלמה והאצילה של הא-לוה, היא ההתנהגות שאחריה ראוי לו לאדם ללכת, היא ההתנהגות שכמותה נכון לו לאדם להוציא מן הכוח אל הפועל, היא ההתנהגות שדוגמתה צריך האדם להגשים במהלך חייו, והיא ההתנהגות שאליה צריכה כל ההווה לשאוף באורחות חייה ובמהלך מאורעותיה.

85. לעיל ליד הערה 7.

86. לעיל ליד הערה 10.

87. לעיל ליד הערה 2.

88. לעיל ליד הערה 3.

89. לעיל ליד הערה 3.

ט

כאן חייבים אנו להבהיר דברינו ולהודיעם בדיוק. הבחנו בין המקובלים שלימדו כי האצילות היא הנהגה א-לוהית ובין הראי"ה שלימד כי האצילות היא התנהגות א-לוהית. אומנם פירושו של הראי"ה כי הספירות הן דרכי התנהגות חדש הוא, אבל איננו חדש לגמרי. כבר קדמוהו המקובלים הראשונים שסמכו את הפסוק 'הלכת בדרכיו' אל הספירות.

כך כתב ר' עזרא מגירונה:

ולפי שהזהר החכמה אשר בה ל"ב נתיבות, שנאמר הוד והדר לבשת, לקיים מה שנאמר והלכת בדרכיו, נצטוו ישראל בעטיפת הטלית שיש בו ל"ב חוטי... ויש לנו לפרש כפי דרכנו כל מצוה ומצוה מאיזה מדה היא.⁹⁰

כך כתב ר' יוסף ג'קטילה:

ולפי שה' ית' רצה לזכותינו ברא בגוף האדם כמה אברים נסתרים ונגלים בדמיון סימן למעשה מרכבה, ואילו יזכה אדם לטהר אבר מאבריו יהיה אותו אבר כדמיון כסא לאותו דבר עליון הפנימי הנקרא בשם זה, אם עין עין, אם יד יד, וכן לכל השאר.⁹¹

ר' משה קורדובירו ייחד ספר שלם בשם 'תומר דבורה', שבו הוא מורה לאדם כיצד 'ידמה לקונו' וכיצד 'ירגיל עצמו' ללכת במידותיהן של עשר הספירות:

האדם ראוי שידמה לקונו, ואז יהיה בסוד הצורה העליונה צלם ודמות... לפיכך ראוי שידמה אל פעולות הכתר שהן י"ג מדות של רחמים עליונות ורמוזות בסוד הפסוקים מי אל כמוך.⁹² היאך ירגיל האדם עצמו במדות הבינה, והיא לשוב בתשובה, שאין דבר חשוב כמוה, מפני שהיא מתקנת כל פגם. וכמו שדרך הבינה למתקן כל הדינים ולמתקן מרירותם, כך האדם ישוב בתשובה ויתקן כל פגם.⁹³ היאך ירגיל האדם עצמו במדות הת"ת, אין ספק שמדת הת"ת הוא העסק בתורה.⁹⁴

90. פירוש שיר השירים, כתבי הרמב"ן, כרך שני, ירושלים תשכ"ד, עמ' תצו.

91. שערי אורה, הקדמה. ר' מאיר אבן גבאי חזר על דברים אלה והוסיף עליהם משלו, עבודת הקודש, חלק התכלית, פרק כו.

92. תומר דבורה, פרק ראשון.

93. שם, פרק רביעי.

94. שם, פרק שביעי.

משורות אלו עולה לכאורה כי פירוש הספירות כדרכי התנהגות לא נתחדש על ידי הראי"ה, שהרי כבר פירשו המקובלים הראשונים את הספירות כדרכים שהמאציל הולך בהן, וכבר הם דרשו מהאדם להידמות אל המאציל וללכת בדרכיו-ספירותיו. אלא שעיון מדוקדק בסוגיה זו יגלה כי הפרש גדול יש בין המקובלים הראשונים ובין הראי"ה, ודברי הראי"ה על הספירות-הדרכים חדשים הם ולא נודעו לפניו.

המקובלים הראשונים פירשו את הספירות ככוחות א-לוהיים ואת מהלך האצילות כהנהגה א-לוהית. המשפט, ההנהגה והגמול של הא-לוה על מעשי האדם והתנהגותו הם מהות האצילות והם מהות ספירותיה, ובפירושם של אלה עוסקים רוב בניינם ורוב מניינם של חיבוריהם. פירוש הספירות כדרכי הא-לוה אינו עיקרה של האצילות אלא תוספת מוסרית המבקשת מהאדם כי ילך בדרכיו של המאציל, ולה הקדישו המקובלים מקום מועט בלבד.

על כך חלק הראי"ה. הוא פירש כי ההתנהגות הא-לוהית היא מהותה של האצילות, והדרכים-האידיאלים שהא-לוה מהלך בהם ומתנהג בהם הם משמעותן העיקרית של הספירות. ההידמות לא-לוה היא תכליתו של מהלך ההאצלה, היא מבוקשו של האדם, היא שאיפתה של ההוויה והיא מגמת תנועתה של ההיסטוריה כולה.

ההפרש בין המקובלים הראשונים ובין הראי"ה מתחדד בבחינת כתביו של ר' משה קורדובירו. ספרו הגדול והיסודי של הרמ"ק, פרדס רמונים, מוקדש כולו לפירוש מהלך האצילות כסדר ההנהגה הא-לוהית. שער אחרי שער הוא פותח בביאור מהות האצילות וספירותיה עד שהוא מגיע אל השער השמיני, 'שער מהות והנהגה', שבו הוא מסביר את הספירות כולן כמערכת מורכבת ומפורטת של הנהגה א-לוהית. על פירוש זה הוסיף הרמ"ק את פירוש הספירות כדרכי הא-לוה ואת הבקשה מהאדם שיילך בדרכים אלו. לפירוש הנוסף ייחד הרמ"ק ספר נפרד וקטן מאוד, הוא ספר תומר דבורה שנזכר לעיל, שאין בו כדי למעט את הפירוש העיקרי של מהות הספירות - הן מידותיה של ההנהגה הא-לוהית. לא כך נהג הראי"ה. הוא ייסד את כל מאמריו ואת כל קבציו על הבנת האצילות כהתנהגות א-לוהית ועל מהות הספירות כדרכים וכאידיאלים שהא-לוה מהלך ומתנהג בהן. רוב הפסקאות שכתב הראי"ה בשמונת הקבצים מוקדשות לפירוש האצילות כהתנהגות א-לוהית ולביאור הספירות כמערכת מורכבת ומפורטת של דרכים ואידיאלים א-לוהיים.

,

נוסיף ונפרש את ההבדל בין המקובלים הראשונים ובין הראי"ה בפירוש ההליכה בדרכי הא-לוה.

המקובלים הראשונים לא חרגו ממשמעותם המקורית של דברי חז"ל. ההליכה בדרכי הא-לוה מכוונת לאדם בלבד, ואת אשר הורו חכמים לאדם 'מה הוא... אף אתה...' סמכו המקובלים על הספירות. הם הרחיבו את ההדרכה המוסרית המיועדת לאדם, ומעתה יכול הוא וצריך הוא ללכת הן אחר מידותיו של הא-לוה – להתנהג ברחמים ולבקר חולים, הן אחר ספירותיו של המאציל – להתעטף בטלית, לשוב בתשובה ולמתק את הדינים.

הראי"ה חרג ממשמעותם המקורית של דברי חז"ל והחיל את ההוראה ללכת בדרכי הא-לוה על הנבראים כולם. אחר שפירש כי האצילות היא ההתנהגות הא-לוהית וכי הספירות הן הדרכים שהא-לוה הולך בהן, הוא מבקש ומצפה מהאדם ומכל הנבראים ללכת אחר המידות הא-לוהיות ולהגשים דוגמתם בפועל. משום כך הוא רואה את 'רוח החיים הגדול המלא בכל היש כולו'⁹⁵ את 'האידיאליות האלהית החיה בכל'⁹⁶ ואת 'זיו אור אלהים הממלא את העולמים כולם'.⁹⁷ ומשום כך רואה הראי"ה כי 'הצורך של הדבקות האלהית, במחשבה ובחשק הלב... צורך זה מקורו הוא בהתאגדות הכללית, שצורך החיים הכלליים אגוד הוא ביחד. ועל פי מדה מיוחדת הקרבה הזאת מאגדת את הנשמות של כל פרטי ישראל ביחד, ובמדה יותר רחבה את כל האדם יחד בכללותו, באיגוד הצלם האלהי הכללי, ובמדה מורחבת מתאגד ביחד כל צורך החיים של כל אשר נשמת רוח חיים באפיו... ובמדה המתרחבת ביותר, עובר גבול האחדות על כל המצוי, כל הנברא, הנוצר והנעשה. ומיסוד האחדות שבצורות הכלליות הללו, שהוא דבר של מציאות בפועל, בא הצורך העליון לקרבת אלהים ולדבקות עליונה'.⁹⁸

כאן מתחדד חידושו הגדול של הראי"ה. כשם שהחילו המקובלים הראשונים את ההנהגה הא-לוהית שבאצילות על הנבראים כולם, כך החיל הראי"ה את ההתנהגות הא-לוהית שבאצילות על הנבראים כולם. כשם שלימדו המקובלים הראשונים כי הספירות הן המידות שבהן המאציל שופט את הנבראים וקובע את שפע החיים שיימשך ויגיע אליהם מן האצילות, כך לימד הראי"ה כי הספירות הן הדרכים שהא-לוה הולך ומתנהג בהן וכי הנבראים כולם מבקשים ושואפים להתקרב לא-לוה, להתדבק בו, ללכת בדרכיו-ספירותיו ולהתנהג כמותו בקדושה ובמוסריות.

95. ש"ק, קובץ ג שא; אוה"ק, החיות העולמית יח; לעיל פסקה ד.

96. ש"ק, קובץ ב קמד; אוה"ק, החיות העולמית ל.

97. ש"ק, קובץ ב סב; אוה"ק, החיות העולמית א.

98. ש"ק, קובץ ג ג; אוה"ק, החיות העולמית יא.

יא

בשנת תרס"ז, שנה אחת לאחר הדפסת הספר עקבי הצאן, שלח ר' צבי יהודה קוק את הספר ליוסף חיים ברנר וצירף לו מכתב על אודות הספר ועל אודות אביו מחברו:

ואני שולח לך את הספר עקבי הצאן, ומראש אני מודיעך ומבקשך כי את הספר הזה לא תקרא בו, כי אם תלמוד בו בעיון ועומק ובכובד ראש... וכבאור על הספר הנני מעיר אותך את הדברים האלה על דבר המחבר וספרו. אבי נ"י המחבר הוא מן הרבנים האדוקים, ואשר מלבד גאונותו בתורה זכה גם לשם צדיק, ועם זה הוא חוקר ופילוסוף חפשי באין שום מעצור לפניו במלוא המובן של המלה הזאת... ויחדור עד יסודי תורתנו, וגם עד חדרי הקבלה הגיע.

בסוף המכתב תיאר רצי"ה קוק את תוכנו של הספר עקבי הצאן וגילה מה היה מונח לפני הראי"ה בעת שחיברו:

את הספר הזה אני מחלק לשני חלקים. האחד אל הדור הישן מכיל המאמרים, הדור... העונג והשמחה... הפחד...⁹⁹ ודרישת ד'... והחלק השני אל הדור הצעיר: דעת אלהים ועבודת אלהים, להבינם ולהכירם יותר אל היהדות הישנה. יסוד הדברים של שני המאמרים האלה נמצא לפ"ד [=לפי דבריו]¹⁰⁰ בדרשתו של הפרופסור הרמן כהן שנדפסה בהשלח כרך יג חוד' ניסן תרס"ד.¹⁰¹

99. הרצי"ה לא הזכיר כאן את המאמר הרביעי, המחשבות.

100. כלומר, לפי דבריו של הראי"ה עצמו. כך מתפענחים רוב ראשי תיבות אלו בספרות הרבנית, ואילו מיעוטם מתפענחים 'לפי דעתי'. קשה לומר כי כאן הכוונה ל'לפי דעתי', שהרי רצי"ה היה אז נער בן שש עשרה שנים. בין כך ובין כך לפנינו עדות נאמנה על 'יסוד הדברים' של שני המאמרים האחרונים ב'עקבי הצאן'.

101. מכתבו של רצי"ה קוק נזכר פעמים אחדות במחקר, אך תוכנו לא נתבאר. רמ"צ נריה הדפיסו בספרו, בשדה הראי"ה, כפר הרואה תשמ"ז, עמ' 298 - 300, אך את הפסקה האחרונה במכתב לא הדפיס. בנימין איש שלום הזכירו בספרו, הרב קוק בין רציונליזם למיסטיקה, תל אביב תש"ן, עמ' 17 - 18, עמ' 21, אך לא הדפיסו. הוא ציין כי 'במגמות הרוחניות והמוסריות' 'הרב קוק קרוב מאוד לעמדתו של הרמן כהן' (שם, עמ' 155 הערה 45), אך לא הסביר כיצד היוו דברי הרמן כהן מקור למאמרי דעת אלהים ועבודת אלהים. דב שוורץ, אמונה על פרשת דרכים, תל אביב תשנ"ד, עמ' 125, הזכיר את המכתב אך לא עסק בתוכנו. עוד הזכירו את מכתבו של רצי"ה קוק, אך לא נזקקו לתוכנו ולא הסבירו מה ראה הראי"ה בדברי הרמן כהן: 'הושע ב' בארי, אוהב ישראל בקדושה, כרך חמישי, תל אביב תשמ"ט, עמ' 19 - 25; שמחה רז, מלאכים כבני אדם, ירושלים תשנ"ד, עמ' 353 - 355; יונתן מאיר, תשוקתן של נשמות אל השכינה, דרך הרוח, ספר היובל לאלעזר שביד, ירושלים תשס"ה, כרך שני, עמ' 800 - 801. מכתבו של רצי"ה קוק נדפס בשלמותו בקובץ איגרותיו, צמח צבי, ירושלים תשנ"א, אגרת א, עמ' א-ב.

סמיכות פרשיות לפנינו: בחודש ניסן תרס"ד נתפרסמה דרשתו של הרמן כהן; בחודש אייר אותה שנה עלה הראי"ה לארץ ישראל; בשנת תרס"ו פרסם הראי"ה את מאמרי דעת אלהים ועבודת אלהים בספר עקבי הצאן; בשנת תרס"ז מעיד הרצי"ה כי יסודם של שני מאמרים אלה נמצא בדבריו של הרמן כהן. מה ראה הראי"ה בדרשתו של הרמן כהן ומה מצא בדבריו? מדוע דווקא יסודם של מאמרי דעת אלהים ועבודת אלהים, ולא של חמשת המאמרים הקודמים, נמצא בדבריו של הרמן כהן?

דרשתו של הרמן כהן מוקדשת לבירור עיקרה של היהדות – המוסריות. הוא יצא נגד ההדגשה היתרה בחקירת ההיסטוריה של היהדות, ודרש ללמוד ולעסוק במוסר שהוא יסודה של היהדות. המוסריות, לפי הרמן כהן, היא 'מושג האלהים של היהדות':

מושג האלהים של היהדות אין לו תוכן אחר אלא מוסריותו של האדם בלבד... אין לך אלא דת אחת, שעל פי עיקריה היסודיים היא משחררת את עצמה מכל קסמי המיתולוגיה, והיא דת הנביאים, דת היהדות. והמפתח להרז הזה מונח ברעיון הפשוט, שלפי דעת הנביא שם אלהים אין לו שום כוונה אחרת ומובן אחר אלא שהוא עדות אחראית על הקנין היחידי, שאליו משתוקקת רוחו; והקנין היחידי הזה היא – המוסריות.¹⁰²

אתיקה ופילוסופיה דתית צריכות להיות לאחדות ביד חכמת היהדות. האתיקה הפילוסופית כשהיא לעצמה אינה צריכה להדת, היא הולכת בכח עצמה וברשות עצמה. ואולם הדת מוכרחה היא לקשר את תורת האמונה שלה עם תורת המוסר; כי אך באופן זה יכולה היא לברוא פילוסופיה דתית; ולהיהדות כבר סלולה הדרך הזאת גם על ידי כל התפתחותה ההיסטורית הפנימית וגם על ידי סתם תכנו של רעיון האלהים הנבואי.¹⁰³

על כך הוסיף הרמן כהן כי תוארי הא-לוה הם תארים מוסריים, וכי רק תארים כאלה יכולים אנו להשיג:

רק תארים מוסריים יכולים אנחנו להניח ולהבחין בחיק אלהי. כן

102. הרמן כהן, יסוד קתדראות לאתיקה ופילוסופיה דתית בבתי המדרש לרבנים, תרגום דוד ניימארק,

השלח יג (תרס"ז), עמ' 361 – 362.

103. הרמן כהן, שם, עמ' 364.

מחליט התלמוד; כן מורה הרמב"ם. במהותו של אלוה אין אנחנו נזקקים אלא למה שאנחנו צריכים בשביל האתיקה. תורתו זו של הרמב"ם היתה לה השפעה גדולה בימי אביבו של דור התחיה; עליה מיסד את דבריו הפילוסוף המדעי הראשון שבאשכנז, ניקולאוס קוזאנוס, ולזה מתאמת גם הכונה שבה העמיק קנט את התיאולוגיה הפרוטסטנטית, בתביעתו, שתהיה תיאולוגיה של אתיקה, כלומר תורת אלהים מיוסדת על אתיקה, ולא להפך.¹⁰⁴

שורות אלו בדרשתו של הרמן כהן שימשו אחד היסודות לראי"ה בכותבו את מאמריו דעת אלהים ועבודת אלהים. הראי"ה זיהה את התארים המוסריים של הא-לוה, שהרמן כהן הדגישם, עם הספירות הא-לוהיות, שהמקובלים לדורותיהם לימדו עליהן. על כן פירש הראי"ה את הספירות כתארים מוסריים ולא כתוארי פעולה, כמידות של התנהגות ולא כמידות של משפט והנהגה. אלמלא מקרא כתוב של הראי"ה אי אפשר היה לנו לאומרו בוודאות, אבל הוא עצמו הראה מקור לדבריו על האידיאלים הא-לוהיים בדרשתו של הרמן כהן על התארים המוסריים של הא-לוה. מדברי חז"ל נטל הראי"ה את ההליכה בדרכי הקב"ה ואת ההתדבקות במידותיו, מספרי המקובלים נטל הראי"ה את הספירות הא-לוהיות שבאצילות, ומדרשתו של הרמן כהן נטל הראי"ה את התארים המוסריים של הא-לוה. הראי"ה זיהה את התארים המוסריים עם דרכי הקב"ה ועם הספירות הא-לוהיות, וכך היו הספירות ל'האידיאלים האלהיים' – המידות והדרכים המוסריות שהא-לוה מהלך ומתנהג בהן.

מכל אלה אנו למדים על דרכו החדשה של הראי"ה. הוא ראה לנגד עיניו את האצילות הא-לוהית, את עשר ספירותיה, את חמשת פרצופיה, את העולמות הנבראים, הנוצרים והנעשים; הוא הביט במהלך ההאצלה כולו, מצמצום אור אין סוף עד להוספת המוחין ועד להעלאת הניצוצות ולהמשכת השפע; ובכל אלה ראה תארים מוסריים, מהלך האצלה של ההתנהגות הא-לוהית המושלמת, מהלך ההדרגה של הספירות-הדרכים-המידות של הקודש, האמת, הטוב והמוסר.

זהו חידושו הגדול של הראי"ה – האצילות היא ההתנהגות הא-לוהית; מערכת הספירות היא מערכת הדרכים-האידיאלים שהא-לוה מהלך בהן; ושאיפת האדם וכל ההווה היא להתדבק בא-לוה, להתנהג כמותו וללכת אחר ספירותיו, דרכיו ואידיאליו.

יב

פירש הראי"ה את הספירות כתארים מוסריים, אבל לא הסתפק בפירוש זה. הוא פירש את הספירות כאידיאלים א-לוהיים הכוללים הן דרכי מוסר הן דרכי הכרה והשגה. כשם שפירש הראי"ה את הספירות כ'מדותיו של מקום',¹⁰⁵ כך פירש את האצילות כ'האצילות העליונה של רוח הקודש',¹⁰⁶ וכמקורה של 'התנוצצות של רוח הקודש' שבה 'משיגים בבת אחת, בלא יגיעה, סדרי חכמה רבה, הכוללים בקרבם עדן, יופי, קדושה, ברכה, אהבה, גבורה, ומשיגים את העולמות על פי השתלשלות סדרם'.¹⁰⁷ כשם שביקש הראי"ה מן האדם להתדבק במידותיו של הקב"ה ו'לשאוף תמיד למלאותם בחיים ובפועל',¹⁰⁸ כך הוא מבקש מן האדם שיהא 'מקשיב את הד קול האצילות העליונה' ויתאמץ 'לברר מאותו הקול העליון, שהולם תמיד באזננו הפנימית, כמה שאפשר, ברורי דברים, למען נוכל להציגם לפנינו ולפני זולתנו בצורה המביאה לידי מעשה, ולידי עיון מסודר ומעורר כראוי'.¹⁰⁹

בפסקאות רבות מפרש הראי"ה את מהלך ההאצלה כמהלך של השגת רוח הקודש ושל הכרה והיגיון. באחדות מהן עוסק הראי"ה בסדר המפורט והסבוך של המשכת המוחין, שעליו לימד האר"י, והוא מפרש אותו כסדר של התפרטות ההולך ונובע 'מההתעמקות בשרשי ההשכלות העליונות' עד להסתעפות 'להמון דקדוקים, תלי תלים, וחבילי חבילות'.¹¹⁰

לעיל, סעיף ו, רשמנו מקצת מן האידיאלים המופיעים בכתבי הראי"ה וסידרנו אותם על פי סדר האצילות. נוסיף ונרשום כאן מקצת מדרכי ההכרה וההשגה המופיעות בכתבי הראי"ה, ואף אותן נסדר על פי סדר האצילות:

אריך אנפין

ההופעות הכלליות¹¹¹

הכללים היותר מופשטים ועליונים¹¹²

המקוריות העליונה¹¹³

105. לעיל סעיף ב.

106. ש"ק, קובץ ה פח; אוה"ק, חכמת הקודש נב.

107. ש"ק, קובץ א תרכא.

108. לעיל סעיף ב.

109. ש"ק, קובץ ח טו; אוה"ק, החיות העולמית ה.

110. ש"ק, קובץ ח לד; אוה"ק, חכמת הקודש לט.

111. ש"ק, קובץ ג נט; אוה"ק, חכמת הקודש כט.

112. ש"ק, קובץ ג קפא.

113. ש"ק, קובץ ח לד; אוה"ק, חכמת הקודש לט.

הכרה עצמותית ¹¹⁴	חכמה
מעין מתברך ומתגבר ¹¹⁴	
שפעים רבים של ציורים עליונים ¹¹⁵	
שרשי ההשכלות העליונות ¹¹⁶	
בינת דבר מתוך דבר ¹¹⁷	בינה
הרכבות שכליות ¹¹⁸	
ההבנה הכללית ¹¹⁹	
האור המקורי ¹²⁰	חו"ב
ההתגברות המקורית העליונה ¹²⁰	
ההכללה הרוממה ¹²⁰	
נקודת הרצון שבהכרה ¹²¹	דעת
העומק הלשדי ¹²¹	מוחין
טל החיים של הכללים העליונים ¹²⁴	
הכלליות הגדולה המתפשטת בשפעת חיים ¹²²	
סקירות כלליות ¹²³	
ערכים כלליים ¹²³	
האור הכללי הגנוז בנשמה העליונה ¹²³	
אור חיים ורעננות ¹²⁴	
השפעה הרעננה ¹²⁴	
אורות חדשים חיים ¹²⁵	
הון יקר ונעים ¹²⁶	

114. ש"ק, קובץ ז קמז; אוה"ק, חכמת הקודש מב.

115. ש"ק, קובץ ב קלה.

116. ש"ק, קובץ ח לד; אוה"ק, חכמת הקודש לט.

117. ש"ק, קובץ ז קמז; אוה"ק, חכמת הקודש מב.

118. ש"ק, קובץ ב קלה.

119. ש"ק, קובץ א תשכח.

120. ש"ק, קובץ ח לד; אוה"ק, חכמת הקודש לט.

121. ש"ק, קובץ ג נט; אוה"ק, חכמת הקודש כט.

122. ש"ק, קובץ ג קפא.

123. ש"ק, קובץ א תריא; אוה"ק, חכמת הקודש לח.

124. ש"ק, קובץ ח לד; אוה"ק, חכמת הקודש לט.

125. ש"ק, קובץ ה רפא; אוה"ק, הגיון הקודש יג.

126. ש"ק, קובץ ה רנג; אורות, ישראל ותחיתו כא.

זעיר אנפין

חיי הפרטים¹²⁷

הפרטים המסתעפים¹²⁸

האור הפרטי¹²⁹

כל דרכי ההכרה וההשגה האלה שפירש בהן הראי"ה את הספירות אינן חורגות מחידושו היסודי בביאור משמעותה של האצילות. דרכי ההכרה וההשגה הן חלק מן ההתנהגות הא-לוהית שבה פירש הראי"ה את האצילות. כי ההתנהגות הא-לוהית כוללת הן את דרכי המוסר והמידות, כגון חסד וגבורה שבספירות התחתונות, הן את דרכי ההכרה והחשיבה, כגון חכמה ובינה שבספירות העליונות. ועל כן, כשם שצריך האדם להידבק בדרכיו ובמידותיו של המקום, מה הוא רחום וחנון אף אתה היה רחום וחנון, כך צריך הוא להידבק בחכמתו ובבינתו של המקום, מה הוא חכם ונבון אף אתה היה חכם ונבון. ההתנהגות הא-לוהית מקיפה את האצילות בכל עשר ספירותיה, ומכאן שאיפתו של הראי"ה כי ילך האדם בחשיבתו, בהכרתו, במידותיו ובמוסרו אחרי הא-לוה ויתנהג כמותו.

יג

אחר שהגיע לארץ ישראל יצא הראי"ה לדרך חדשה בפירוש האצילות ועשר ספירותיה. יסודה של קבלת הראי"ה – האצילות כהתנהגות א-לוהית והספירות כדרכים וכאידיאלים א-לוהיים. המשכה במערכת ספירות-אידיאלים שלמה, מדורגת ומפורטת, שאת מקצתה הדגמנו ברשימה קצרה של האידיאלים אשר באצילות ובעולמות הנבראים. את כל אלה השתית הראי"ה על מהלך האצילות שלימדו המקובלים הראשונים והאחרונים. בכותבו על האידיאלים הא-לוהיים הייתה תורת הקבלה לנגד עיניו של הראי"ה, ועל כל עיקריה – מהלך ההאצלה, שמות הספירות וכינוייהן, ייחודי הספירות וזיווגיהן, העלאת הניצוצות והמשכת המוחין, גילוי האור והמשכת השפע – בנה הראי"ה את שיטתו המיוחדת בידיעת הא-לוה ובעבודתו.

קבלת הראי"ה היא מערכת כוללת, שיטתית ומסודרת החובקת עולמות ומלואיהם. כל אשר כתבנו עד הנה הוא רק עיקר אחד מעיקריה של מערכת זו. הצגתה השלמה של קבלת הראי"ה ותיאור מלא של כל עיקריה חורגים מגבולות האקדמות שלפנינו, והיא תיעשה בע"ה בעתיד.

127. ש"ק, קובץ ג נט; אוה"ק, חכמת הקודש כט.

128. ש"ק, קובץ ג קפא.

129. ש"ק, קובץ ח לד; אוה"ק, חכמת הקודש לט.